

אמור

שב, אמור" יש הוראה כללית לכל יהודי.

ונדרש ביאור:

המילה „אמור“ אינה מבטאת רק היתר לאמירה, אלא ציווי, ויותר מכך – אין מופיעה כאן שום הגבלה – לכן נראה, שמדובר כאן על אמירה רצויה, שאנו מצווים עליה.

ויש להבין: מהי האמירה הנרמזת כאן? אין לומר שהכוונה היא להוראה על אמירה ודיבור בתורה, כי על כך יש בתורה ציווי מפורש: „ודברת במ"5. עוד יש לבאר את ההבדלים והסייגים שבין „אמור“ הרצוי והטוב, לבין ההוראה, המופיעה אף היא בלשון סתמית, „אמור מעט"6 ו„לא"7 מצאתי לגוף טוב"8 משתיקה"9?

א. „אמור“ – הוראה לכל אחד

כבר דובר פעמים רבות על כך, שכל ענין בתורה הוא הוראה – „תורה“ מלשון הוראה¹ – לכל יהודי בכל זמן ובכל מקום בעבודת ה', כי התורה, גם כהוראה היא נצחית²,

וכך גם לגבי שם הפרשה, שנקבע לפי מנהג ישראל, אשר תורה היא, שיש בו הוראה לכל אחד ואחת.

כך גם בפרשתנו אשר נקראת על פי מנהג ישראל פרשת אמור³ – אשר למרות שהמילה „אמור“ מוסכת, כהמשך הפסוק, „אל הכהנים“, אך כיון שהפרשה אינה נקראת „אמור אל הכהנים“, אלא „אמור“ סתם⁴, הרי מובן

(1) גוי"א ר"פ בראשית בשם הרד"ק. וראה זח"ג נג, ב.

(2) תניא רפי"ז.

(3) להעיר, דגם סיום הסדרה (כד, יא) הוא בענין הדיבור (אמור), אלא שהוא בכיוון הפכי – אמירה בלתי רצוי, וגם הסיבה הראשונה לזה שם היתה – מפני „ושם אמו שלומית בת דבר" – דברנית היתה כו' (שם ובפרש"י).

(4) ברמב"ם סדר תפלות בסופו „אמר אל הכהנים“, אבל ברמב"ם שם – רוב הסדרות נקראו בב' או ג' תיבות*.

(* ראה לקו"ש [המתורגם] חכ"א ע' 163 הערה 6 ובהסמך שם.

(5) ואתחנן ו, ז – הובא ברמב"ם בפיה"מ לאבות פ"א מי"ז (שהובא לקמן בפנים): וזו היא מצות עשה חיובית שנא' ודברת במ (וראה גם הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ב). וראה רמב"ם (ואדה"ז) ריש הל' ת"ת ובמנין המצות בריש ספר היד מ"ע יא (אלא שבס' המדע (ירושלים תשכ"ד) הובאה גירסא במנין המצות שם שהרמב"ם מביא (גם) סיום הפסוק – ודברת במ). ואכ"מ.

(6) אבות שם מט"ו.

(7) שם מי"ז.

(8) בפיה"מ להרמב"ם (הוצאת קאפח) ובכ"מ הגירסא „טוב אלא שתיקה“. וכ"ה ברמב"ם שבהערה 10.

(9) ומ"ש בפיה"מ להרמב"ם (שבהערה 11)

ואמנם, המעלה העיקרית בכך היא תוכן הדיבור בדברי תורה¹⁴, וכדברי הרמב"ם שם¹⁵ בהמשך „שישתדלו¹⁶ להרבות הענינים במעט דברים לא שיהיה הענין בהיפך והוא אמרם¹⁷ לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה”¹⁸ –

14) וזה מהחילוקים בין תורה שבכתב ותורה שבע"פ, שבתושב"כ העיקר הוא (קיום מצות) ודברת במ, דבור בד"ת; משא"כ בתושב"ע"פ*, אף שההורר לאו כדבור דמי ומהרהר בד"ת א"צ לברך (שו"ע אדה"ו או"ח סמ"ז ס"ב), מ"מ עיקרו – הבנה והשגה.

שלכן, בתושב"ע"פ אם אינו מבין הפירוש, אינו נחשב לימוד כלל, משא"כ בתושב"כ (שו"ע אדה"ו הל' ת"ת ספ"ב).

15) בפירוש המשניות.

16) ובהוצאת קאפה – בשינוי ל' קצת.

17) פסחים ג, ב.

18) וראה גם פיה"מ שם התנאי הראשון.

ויש להעיר, שלגבי אמירה בתורה אנו מוצאים את פסק הרמב"ם¹⁰, בהמשך ל„לא מצאתי לגוף...”, הפוסק „וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים”.

אמנם, בדברי תורה יש להרבות באמירה, כפי שמרחיב הרמב"ם בפירושו למשניות¹¹, על המשנה הנ"ל „לא מצאתי...”, אודות חמשת החלקים אשר „הדיבור יחלק לפי חיוב בתורה”, והדרגה הראשונה היא – הדיבור אשר „מצוה בו והוא קריאת התורה ולימודה וקריאת תלמודה”¹² – אשר „אילו היה האדם יכול לדבר בו כל ימיו היה טוב”¹³,

ב„החלק הד"ש, הדיבור בשבח המעלות השכליות או מעלות המדות ובגנות הפחיתות כו" הוא נאהב ורצוי ובוה צריך לדבר (וראה לקמן הערה 13) – הרי בפשטות, אין זה בנוגע לענין הדבור, אלא על התוכן (והכוונה בוה היא (כמ"ש בפיה"מ שם) „להעיר הנפש כו"”). וע"ד המבואר לקמן בפנים (מפיה"מ שם) בנוגע לתורה. ולהעיר מסוים לשונו שם בחלק הד', וזה החלק (דדבור) רצה לומר למוד המדות כו' יקרא דרך ארץ”.

10) הל' דעות פ"ב ה"ד (וראה לקמן הערה 33).

11) אבות שם. ובפיה"מ הוצאת קאפה היא מ"ז.

12) כ"ה בפיה"מ לפנינו. ובתרגום קאפה

(במקום וקריאת תלמודה –), והעיון בפירושה”.

13) ובתרגום קאפה „אם יוכל האדם לדבר בהם כל ימי חייו רזו זו היא התכלית”. ולהעיר שכולל בוה לא רק החלק (הראשון) שהוא מצוה בו – דבור התורה, כ"א גם החלק (הרביעי), „האהוב, (ובקאפה „הרצוי”) והוא הדיבור בשבח המעלות השכליות או מעלת המדות וכו'.

* וי"ל שלכן כתב הרמב"ם בהקדמתו לספר יד החזקה ד"ה ובזמן הזה „לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בוה ויודע ממנו תורה שבע"פ כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם”. דלכאורה, מהו ההכרח (לפי ביאורו שם) ללמוד תורה שבכתב בפ"ע (דאם בשביל לידע ולהבין מקור המצות בתורה, הרי הפסוקים שמהם נלמדות המצות הביא הרמב"ם בספרו – במנין המצות, בההלכות)? אלא כי נוסף על פ"י הפשוט, שבא לבאר מה ש„קראתי שם חיבור זה משנה תורה לפי שאדם קורא כו" (ובפרט שכל הגדר דתושב"ע"פ ש), חיבור זה מקבץ לתורה שבע"פ כולה”) הוא „פירושה” דתושב"כ, כמ"ש הרמב"ם שם בתחלת הקדמתו) – יש לומר, שהוא מפני שצריך לקיים גם המצוה דדבור בתורה (בפ"ע), שהוא בעיקר בתושב"כ.

הרי בכל זאת אין הכוונה שהדיבור בתורה יכול להיות בלתי רצוי ומשום כך הם צריכים להיות מועטים, אלא – שהבהירות והשגת התורה הן כאשר נמסרים ענינים מרובים בדברים מעטים¹⁹.

ב. אמרות טהורות

התורה שבכתב מפורשת ומפורטת ביתר גילוי בתורה שבעל-פה. ובעניננו: נאמר במדרש²⁰ בתחלת פרשתנו²¹ על הפסוק „אמור אל הכהנים“: „אמרות ה' אמרות טהורות אמרות בשר ודם אינן אמרות טהורות, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם נכנס למדינה כל בני המדינה מקלסין אותו וערב לו קילוסן, אמר להם למחר אני בונה לכם וכו', ישן לו ולא עמד, היכן הוא והיכן אמרותיו, אבל הקדוש-ברוך הוא אינו כן, אלא וה' אלקים אמת²³,

למה הוא אמת, אמר רבי אבין שהוא²⁴ אלקים חיים ומלך עולם“.

וכיון שיהודים „חיים“ מפני היותם דבקים בה²⁵ – „ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום“²⁶ – מובן, שגם אצל יהודים יש אמירה לזולת שהיא טהורה, בדומה לאמירת ה', כביכול, ובודאי תקויים. יותר מכך: הרי צדיקים דומים לבוראם²⁷, ולכן כשם שאמירת הקדוש-ברוך הוא לא זו בלבד שתקויים במעשה, אלא האמירה עצמה פועלת ומשפיעה, בדבר ה' שמים נעשו²⁸, בעשרה מאמרות נברא העולם²⁹ – כך, מעין זה, כביכול, גם אצל צדיקים יש אמירה שהיא עצמה פועלת את הפעולה הדרושה.

לאיזו אמירה הכוונה? – הדבר יובן מהמשך דברי המדרש³⁰, „מצינו תינוקות בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעים לדרוש את התורה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, והוה דוד מצליל עליהון (=והיה דוד מתפלל עליהם): אתה³¹ ה' תשמרם, אתה ה' נטר אורייתהון בלבהון (=שמור תורתם

ולהעיר ממ"ש להלן בפיה"מ שהדבור לא יאסר ויותר ויאהב וימאס ויצוה באמירתו מצד הלשון שנעשה [בן] אבל מצד ענינו כו'.

19 ע"פ המבואר לעיל בנוגע לדבור בתורה, מובן ג"כ שאין מסתבר לפרש ההוראה ד „אמור“ בשאר המצות, „התלויות בפה בקנה“ המנויות בספר חרדים (פ"ד. ע"ש).

20 להעיר מסה"מ תרס"ה (ע' חצר) בנוגע למדרש, שע"י מדרש דוקא „רואים“ (ו, מרגישים) גם ענינים שמצ"ע „וואַלטן דאָס כלל ניט דערהערן“. ע"ש.

21 ויק"ד ר"פ כו.

22 תהלים יב, ז.

23 ירמ"י יוד, יוד.

24 המשך לשון הכתוב שם.

25 אבות דר"ג ספ"ד.

26 ואתחנן ד, ד.

27 בר"פ ס"ז, ח. אסת"ר פ"ו, ב. רות רבה

פ"ד, ג. ועוד.

28 תהלים לג, ו.

29 אבות רפ"ה.

30 ויק"ד שם, ב.

31 תהלים יב, ח (ושם „תצרנו“).

בלבם) תנצרום³² מן הדור זו וכו', וממשיך המדרש ומספר, שלמרות זאת: „אחר כל השבח הזה יוצאין למלחמה ונופלין, אלא על ידי שהיו בהם דלטורין היו נופלין“. ובמדרש מרחיבים בחומרת לשון הרע, ובסיומו נאמר „ולמה קורא שלישי, שהוא הורג שלשה: האומרו והמקבלו והנאמר עליו“³².

ומכך מובן, שהאמירה הטובה והרצויה, שעליה מופיע הציווי „אמור“ היא ההיפך הגמור מלשון הרע – אמירה בשבח הזולת. ואמירה זו עצמה משפיעה ופועלת את פעולתה.

ג. לספר בשבח חבירו – לעצמו וכלפי הזולת

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את דברי הרמב"ם בהלכות דעות³³: בפרק ה'³⁴, בהלכה שבה מפרט הרמב"ם כיצד צריך להיות דיבורו של תלמיד חכם, הוא אומר „מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל“. בהמשך, בפרק ו'³⁵ אומר הרמב"ם „מצוה על כל אדם

לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר³⁶ ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לספר בשבח...“.

וגדרש ביאור – מהי כוונת הרמב"ם באומרו לגבי תלמיד חכם „מספר בשבח חבירו...“: „מהי התוספת המיוחדת אצל תלמיד חכם, והרי זוהי חובה ומצוה המוטלת על כל יהודי³⁷, כפי שאומר הרמב"ם, כדלעיל, בפרק ו' „מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו .. לפיכך צריך לספר בשבח“?

בפשטות, ניתן להשיב:

ההבדל בין שתי ההלכות שבשני הפרקים שלעיל הוא: בפרק ה' מפרט הרמב"ם את הדינים החלים על תלמיד חכם בנוגע לעצמו, וכפי שפותח הרמב"ם את הפרק באומרו „כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו... ובדבורו...“.

כאן מדובר על ענינים הקשורים למעלתו של תלמיד החכם בעצמו „המובדל משאר העם“, וכפי שמציין הרמב"ם בסיום הפרק „ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו הכתוב

(32) בויק"ר שם לפנינו ממשיך ומביא עובדא ע"ז. וראה ויק"ר הוצאת מרגליות שליתא בכל הכתבי יד.

(33) שהלכות אלו ברמב"ם לומדים (לפי חלוקת הרמב"ם בהשעור יומי – ג' פרקים ליום) בשנה זו (תשד"מ) בהימים שמתברכים משבת זו: ביום א' פ' בהר – פ"א"ב; ב' בהר – פ"ג"ה; ג' בהר – פ"ז.

(34) ה"ז.

(35) ה"ג.

(36) קדושים יט, יח.

(37) ואין לומר דההוספה בת"ח, שהוא מספר בשבח כל אדם, גם נכרי, וכלשונו לפניו בהלכה זו „דבורו בנחת עם כל הבריות“ – כי: א) מפורש „מספר בשבח חבירו“. ב) ועיקר: „אסור לספר בשבחן“ של נכרים (רמב"ם הל' ע"ז פ"י ה"ד).

וזהו ההבדל בין שתי ההלכות שהובאו לעיל: בחובה המוטלת על כל אדם בפרק ו', „לספר בשבחו“ לגבי יהודי אחר משום מצות ואהבת לרעך כמוך, הדגש הוא על התועלת הצומחת מכך לזולת, „כבוד חבירו“ הוא, כמי שחס על ממון חבירו, למען הטובה והתועלת של החבר. ואילו ההלכה המובאת בפרק ה', „מספר בשבח חבירו“, לגבי תלמיד חכם, מדגישה את החובה הזו לא משום התועלת שתצמח לחבירו, אלא היא חלק מעבודתו ומעלתו שלו, של תלמיד החכם עצמו, והוא מביא בכך כבוד וקידוש ה', כדלעיל⁴³.

חבירו בפני שונאיו הרי"ז אבק לה"ד" וכותב, „אבל בפני אוהביו מותר לספר בשבחיו ובלבד שלא ירבה יותר מדאי מתוך כו' א"א שלא יבוא לידי גנות“ (וראה המקורות בהמ"מ שם) [משא"כ להרמב"ם, הרי שלא בפני שונאיו (לא רק מותר, אלא אדרבה) צריך לספר בשבחיו, כנ"ל. וצע"ק בכס"מ הל' דעות שם. וראה לקו"ש ח"ז ע' 492]. ואכ"מ.

43) ולהעיר מחינוך מצוה רמג (בהמצוה „לאהוב כל אחד מישראל“) „ואם יספר עליו דברים יספרם לשבח ויחוס על כבודו“. כן להעיר שמסיים שם „עליו הכתוב אמר ישראל אשר בך אתפאר“ – הכתוב שהביא הרמב"ם בנוגע לת"ח (בספ"ה מהל' יסוה"ת וספ"ה מהל' דעות כנ"ל)*. ואולי זה קאמר רק על מ"ש לבסוף, והמתנהג עם חבירו דרך אהבה ושלוש וריעות ושמה בטובו“.

(* אלא שברמב"ם מביא ג"כ התחלת הכתוב „ויאמר לי עבדי אתה“ משא"כ בחינוך.

אומר³⁸, „ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר“.

משום שהוא תלמיד חכם, צריכים להיות אצלו „כל המעשים האלו (כל עשרת הפרטים שמונה הרמב"ם) נאים ומתוקנים ביותר“³⁹, כי אז „הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאזים למעשיו“, והוא „מקדש את ה'“⁴⁰.

לעומת זאת, בפרק ו' מדובר בעיקר על קיום מצות „ואהבת לרעך כמוך“ – על התנהגותו של יהודי לטובת יהודי אחר, ותוכנו של רוב הפרק הוא ההשפעה והסיוע של זה לזה, מתחלת הפרק: „דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו... לפיכך צריך...“, וכן ענינים רבים בפרק זה העוסקים במצוות שבין אדם לחבירו, הקשורים ליהודי אחר⁴¹.

וכפי שממשיך שם הרמב"ם ואומר „לפיכך צריך לספר בשבחיו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממונו עצמו...“⁴².

38) ישע"י מט, ג.
39) רמב"ם שם (הל' דעות) בריש הפרק.
40) רמב"ם הל' יסוה"ת ספ"ה.
41) ראה שם (הל' דעות פ"ו) ה"ז ואילך.
42) בשו"ע אדה"ו או"ח סקנ"ז ס"ה העתיק לשון הרמב"ם, אלא שבמקום „צריך לספר.. על ממונו“ כתב, „צריך לחוס על כבודו ועל ממונו“, עיי"ש (ובמ"מ שם).

ולכאורה הטעם בזה, לפי שלהלן (שם סי"ב) מוסיף על לשון הרמב"ם (הל' דעות פ"ז ה"ד – הובא בשו"ע שם לפניו) – „וכל המספר בטובת

ד. „ולא בגנותו כלל“

אך אין די בהסבר זה, כי לגבי תלמיד חכם מוסיף הרמב"ם „(מספר בשבח חבירו) ולא בגנותו כלל“, ולכאורה: בהלכה זו, שאסור לספר „בגנותו כלל“ אין הבדל בין תלמיד חכם לבין „כל אדם“, הרי זהו איסור לשון הרע, כפי שמאריך הרמב"ם בהמשך בפרק בפני עצמו⁴⁴.

אף אם נאמר שכוונת הרמב"ם היא להדגיש עד כמה זהיר תלמיד חכם בדיבורו, שאין הוא מספר בגנות חבירו „כלל“^{44*} – צריך היה הרמב"ם להביא תחלה את ההלכה החמורה ביותר, התמידית וכו' „אינו מספר בגנות חבירו כלל“, ולאחר מכן להוסיף שלפעמים הוא מספר בשבחו.

וכיצד מתאים לומר תחלה שהוא מספר בשבח חבירו, וכן – שהוא איננו מספר בגנותו?!

הכרחי אפוא לומר, שהרמב"ם מדבר כאן על סוג מיוחד של „מספר בשבח חבירו“, שלגביו נדרשת ההדגשה והתוספת „ולא בגנותו כלל“⁴⁵.

וההסבר לכך הוא: את הענין של תלמיד חכם „מספר בשבח חבירו“ מציין הרמב"ם כהמשך לדבר המשנה ממסכת אבות⁴⁶, „ודן את כל האדם לכף זכות“. ויש לומר, שהכוונה היא ל„חבירו“ שיש להודקק ללמוד עליו זכות. כלומר, „חבירו“ שבהתנהגותו יש דבר בלתי רצוי, אך בהיותו תלמיד חכם, הנוהג לפי „מילי דחסידותא“⁴⁷ שבמסכת אבות, הרי הוא דן אותו לכף זכות.

ועל כן, החובה לדון לכף זכות, מחדש הרמב"ם, שתלמיד חכם „מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל“. כלומר, הוא מספר בשבחו למרות שהוא רואה באותה שעה את „גנותו“, ואף יותר מכך – הוא „מספר בשבח חבירו“ באופן שהגנות נשללת לחלוטין „כלל“.

ה. תלמיד חכם מגלה את מעלות זולתו

אך יש להבין: מדוע קשור ענין זה דוקא לתלמיד חכם?

וההסבר לכך הוא: מיד לאחר הענין של „ודן את כל האדם לכף זכות“ קובע הרמב"ם שתלמיד חכם צריך להתנהג

(44) הל' דעות פ"ז ה"ב ואילך. ועד"ז מובן שא"א לומר שהכוונה ברמב"ם (שם פ"ה) שמספר בשבח חבירו באופן שלא יבוא לידי גנותו – כי ג"ז מפורש ברמב"ם שם פ"ז ה"ד שהוא אבק לשון הרע, וכנ"ל הערה 42.

(44*) ואפילו כשאין בו משום לשון הרע – ראה רמב"ם שם פ"ז ה"ה.

(45) ועפ"ז יומתק גם הלשון „מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל“ – בחדא מחתא, ולא

בבבא בפ"ע „ואינו מספר בגנותו כלל“. ולהעיר מרמב"ם הוצאה הנ"ל (הערה 5) שבכמה דפוסים וכת"י הוא כנ"ל „ואינו מספר בגנותו (מגנותו) כלל“.

(46) פ"א מ"ז.

(47) ראה ב"ק ל, א. וראה נמוק"י שם. וראה גם הקדמת הרמב"ם לשמונה פרקים שלו. לקו"ש [המתורגם] ח"י" ע' 370.

– ש„הורג שלשה: האומרו והמקבלו והנאמר עליו“⁵¹ – והרי, לכאורה: מובן שלשון הרע פוגעת במספר ובשומע, כיון ששניהם משתתפים בעבירה, ובעבירה חמורה כל כך, אשר חז“ל⁵² משווים אותה לחומרה של עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ביחד. אך מדוע אשם האדם שעליו מדברים? הרי הוא לא השתתף בעבירה, ומדוע עליו לסבול?

ההסבר לכך הוא: הדיבור מבטא בגלוי ענין שהיה בהעלם (מחשבה).

ולפיכך, כאשר מדברים רעות⁵³ על הזולת, מביאים את הרע לידי גילוי, ועלולים להזיק למדובר⁵⁴. אילו לא היו מדברים על כך – ייתכן שהרע היה נשאר בהעלם ולא היה מביא לתוצאות השליליות.

והרי ישנו כלל, ש„מדה טובה מרובה ממדת פורעניות“⁵⁵, ואם דיבור בגנות

כך שרוח הבריות תהא נוחה הימנו, ולכן צריך להיות „דבורו בנחת עם כל הבריות“ וכו’.

ומכך נובע הבדל בין תלמיד חכם לבין כל אדם בהתייחסותם לאדם שיש לו „גנות“ – בשעה שרואים אצל הזולת מעשה שלילי, יש להשתדל ככל האפשר לבטל זאת, אך אפשר לפעול כך בשתי דרכים:

מי שאינו תלמיד חכם, ואשר אין הכרח שתהיה בו התנהגות מושלמת של „רוח הבריות נוחה הימנו“, מוכיח את חברו, לפי דרך התורה, על חטאו ועונו⁴⁸.

ואילו תלמיד חכם, אשר „דבורו“ צריך להיות „בנחת עם כל הבריות“, מבטל את „גנותו“ של חברו באופן של „נחת“⁴⁹: הוא „מספר בשבח חברו ולא בגנותו כלל“ – עצם סיפורו בשבח חברו מגלה את שבחו ומעלותיו הטובות, ועל ידי כך נחלשת ה„גנות“ עד שהיא בטלה.

בדומה לידוע על פירוש מאמר חז“ל (יסוד הנ”ל סוף סעיף ב’) לגבי לשון הרע – „לשון תליתאי קטיל תליתאי“⁵⁰

51 ויק”ר שבעה ערה 30. וכו”ה בערכין שם לגירסת הבי”ח (וראה פרש”י שם). ירושלמי פאה פ”א ה”א. רמב”ם הל’ דעות פ”ז ה”ג (ובכס”מ מציין לערכין). וראה שו”ע אדה”ז שם ס”י.

52 ערכין שם. רמב”ם שם.

53 כידוע דלה”ר (משא”כ – מוציא שם רע) – הוא בדבר אמת (רמב”ם שם ה”ב. שו”ע אדה”ז הא”ח סקנ”ז ס”י (וש”נ)).

54 וע”ד „לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן“ (כתובות ה, ב ובחדא”ג מהרש”א שם). וראה שו”ע אדה”ז חו”מ הל’ שמירת גוף כו’ ס”ב. ולהעיר מוז”ב רסד, סע”ב ואילך. היום יום כט תשרי.

55 סוטה יא, א. וש”נ. רש”י יתרו כ, ו.

48 ראה שם הל’ דעות פ”ז ה”ז ואילך.

49 היינו לא שאינו מוכיח את חברו שהרי פשיטא שגם ת”ח מקיים הציווי הוכיח תוכיח את עמיתך (קדושים יט, יז) ובאופן המבואר ברמב”ם שם ה”ז ואילך – ובשו”ע אדה”ז סקנ”ז ס”ז ואילך – אלא שנוסף ע”ז, ובעיקר – מבטל גנותו ע”ז שמלמד זכות עליו, כבפנים.

50 ערכין טו, ב. ובהגמטן בהערה הבאה.

הזולת משפיע ומזיק לו, על-אחת-כמה-וכמה כך הוא במדה טובה, שכאשר מדברים על מעלותיו של הזולת, יש לכך בודאי השפעה טובה עליו, ועל-ידי כך מחזקים ומסייעים לו בעבודתו הרוחנית – מביאים לידי גילוי בפועל את הטוב שבו ואת מעלותיו⁵⁶.

לחטוא, להיות פרנסתו לילך בשוק כו' ועיניו רואות...".

לפי זה יש לומר שגם זה נכלל במאמר „ודן את כל האדם לכף זכות“, שכאשר רואים שהזולת אינו נוהג כראוי, יש למצוא הצדקה לאי-אשמתו במעשה שלילי זה⁵⁹.

אמנם, הסבר זה מסיר את העונש והאשמה של חבירו בעשיית העבירה, ו„חובתו“ בטלה – בכל זאת עדיין אין כאן זכות, מלשון זך – „דן... לכף זכות“.

אך ההסבר לכך הוא: כאשר רואים יהודי, שהקדוש-ברוך-הוא מציב לפניו נסיונות גדולים, כדוגמא שלעיל, ש„פרנסתו לילך בשוק... ועיניו⁶⁰ רואות...“, הרי זוהי הוכחה שהוענקו לו לפני כן הכוחות הנעלים כדי להתגבר על נסיונות קשים, כי הקדוש-ברוך-הוא אינו מבקש אלא לפי כוחם⁶¹.

1. לימוד זכות – גילוי הכחות הנעלים

וביתר עומק יש לומר: ניסוחו של הרמב"ם „ולא בגנותו כלל“ בא ללמדנו, שתלמיד חכם המקיים את „ודן את כל האדם לכף זכות“ כראוי, מגיע לידי כך שאכן אין הוא רואה כלל גנות אצל חבירו.

כדי להבין זאת יש לבאר יותר את המאמר „ודן את כל האדם לכף זכות“: אדמו"ר הזקן מבאר בהרחבה בתניא⁵⁷ את דברי חז"ל⁵⁸, „אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו“ – „מקומו גורם לו

59) במפרשי המשנה (אבות פ"א שם) פי' (ע"פ שבת קכו, ב) שכוונת המשנה למעשה שאפשר לפרשו שהי' מעשה טוב או מעשה רע – שצריך לדנונו לכף זכות, שלא נעשית עבירה אלא נתכוון (והי' מעשה) לטובה.

אבל מזה מובן, לכאורה, שגם אם ברור שנעשית עבירה, עכ"פ צריכים לדנונו לכף זכות, למצוא טעם ולימוד זכות שלא הי' אשם בזה (מלבד אם הוא רשע מפורסם – ראה רמב"ם, רבינו יונה ועוד שם), ככפנים.

60) שאינם ברשותו של אדם (בי"ד פס"ו, ג. תנחומא תולדות יא. וראה נדרים לב, רע"ב ובר"ן ופי' הרא"ש שם).

61) במדב"ר פ"ב, ג.

56) יתרה מזה מצינו (לטוב) אפילו בנוגע להבנה והשגה ש„מורי זלה"ה (הה"מ) הי' נוהג כשנפלה לו איזה השגה במוחו הי' אומרה בפה אף שלא יבינו השומעים כ"כ .. בכדי להמשיך את ההשגה .. בזה העולם .. עיי"ו שמדברה כו' ממשיכה לעוה"ז ואוי יוכל אחר אף שהוא בסוף העולם להשיגה .. מאחר שישנה בעוה"ז כו' (מאמרי אדה"ז – הקצרים ע' תסד. וש"נ). וראה לקו"ש ח"ג ע' 209 בהערה.

57) רפ"ל.

58) אבות פ"ב (הפרק דשבת זו – בשנת

תשד"מ) מ"ד.

ז. להזהיר גדולים על סטנים

וזהו ההוראה הנלמדת משם הפרשה „אמור” – שצריך להתמיד ולהרבות⁶³, באמירה של סיפור בשבח חבירו, של כל יהודי, גם בכך שצריך לדונו לכף זכות. ועצם אמירה זו משפיעה ופועלת, בדומה, כביכול, לדיבורו של הקדוש-ברוך-הוא שהוא מעשה, כך גם אמירה זו של יהודי בשבחו של יהודי אחר מביאה לידי גילוי הטוב הגנוז בו⁶⁴.

הסבר זה מתאים לפירוש חז"ל⁶⁵ המובא בפירוש רש"י, על תחלת הפרשה „אמור .. ואמרת” – „להזכיר

„לימוד הזכות” איננו רק למנוע אשמת חבירו, אלא בכך מבטאים את צד ה„זכות” והמעלה של החבר, שיש לו כוחות נעלים, עד כדי כך שביכולתו להתגבר על נסיונות קשים כל כך.

וזהו המשמעות הפנימית של „והו”^{61*} דן את כל האדם לכף זכות” – כאשר יהודי מלמד זכות על זולתו, הוא מגלה ומבטא את הכוחות הנעלים הטמונים בו, כך שיוכל גם בפועל להתגבר על הנסיונות וה„גנות” תתבטל⁶².

וזהו כוונת דברי הרמב"ם, שתלמיד חכם „דן את כל האדם לכף זכות מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל”: תלמיד חכם אמיתי אשר „דן את כל האדם לכף זכות” הופך בסופו של דבר את „גנותו” של חבירו ל„זכות”: בראותו את נסיונותיו הקשים של חבירו הרי הוא מגלה את כוחותיו הרוחניים העצומים, ובמילא הוא „מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל”.

*61 (61) כהלשון באבות שם.

(62) אלא שאדה"ו בתניא שם לא הביא מרז"ל הו"ו דן את כל האדם לכף זכות, כי בעיקר בא לבאר איך שכ"א צריך לקיים, והו"ו שפל רוח בפני כל האדם (אבות פ"ד מ"ו). אלא שיש"ל שבוה שאדה"ו הביא וביאר ענין הנ"ל בתניא בזה גופא דן סוג זה של אנשים לכף זכות, והיינו שגילה הטוב גם בקל שבקלים (כבפנים).

(63) ובלבד שלא ירבה יותר מדאי (שו"ע אדה"ו שם סי' ב"ג. וש"ב).

(64) עפ"ו מובנת השייכות לימי הספירה (דפ' אמור קורין בכל שנה בימי הספירה), כי „בין פסח לעצרת .. מתאבלין על כ"ד אלפים מתלמידי רע"ק שמתו בימים הללו” (ל' אדה"ו בשו"ע או"ח סתצ"ג ס"א) שמתו „מפני שלא נהגו כבוד זה לזה” (יבמות סב, ב), ואמרו (שם) שמתו במיתת אסכרה, דאפשר דכ"א דיבר לשון הרע והי' מספר בגנות חבירו* וסימן ללשון הרע אסכרה כדאמרינן כו" (תדא"ג מהרש"א שם). ולכן בימי הספירה באה ההוראה ד„אמור” – לספר בשבח חבירו, כנ"ל.

(65) יבמות קיד, סע"א.

(* ונד"ז פ"י באבות דר"נ רפט"ו בפי' מאמר ר"א (אבות פ"ב מ"ו) „יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך”: כשם שאין אדם רוצה שיהא שם רע על כבודו כך כו'.

ההוראה הנלמדת מ„אמור“ אל הרבי מהר”ש, אשר יום הולדתו, ב' אייר, חל בשנים מסויימות⁷¹ בשבוע של פרשת אמור:

ידועה אמרתו של הרבי מהר”ש⁷²: העולם אומר שכאשר אי אפשר לעבור מלמטה, צריך לדלג על המכשול מלמעלה⁷³, ואני סבור שצריך מלכתחלה לדלג מלמעלה („לכתחלה אריבער“):

אחד ההבדלים בין „מלמטה“ לבין „לכתחלה אריבער“ בעבודת ה' הוא: „מלמטה“ – הכוונה היא שמתעסקים עם ה„מטה“, מתגברים על הענינים השליליים עד שמבטלים אותם על ידי עמל ויגיעה, ואילו המשמעות של „לכתחלה אריבער“ היא, שמלכתחלה מתחילים מלמעלה, ומוסיפים בטוב עד כדי כך, שהרע נחלש ומתבטל מאליו.

וזהו האופן של „אמור“, כדלעיל, שבאמצעותו מבטלים את הענינים השליליים של היהודי בדרך של „לכתחלה אריבער“.

וכאשר נהגים באופן כזה, שהוא טוב לשמים וטוב לבריות, הרי זו „תפארת לעושיה ותפארת לו מן

גדולים על קטנים“: „להזהיר“ מלשון זוהר ואור⁶⁶. פירוש זה בא ללמד, שהאופן שבו צריכים הגדולים לעסוק בהשפעה על הקטנים⁶⁷ – כולל „גדולים“ ו„קטנים“ בדרגתם בעבודת ה' – כדי למנוע מהם מעשים בלתי רצויים, אינה כל כך על ידי טיפול ברע (כציווי שרק השמאל – יד כהה – דוחה⁶⁸), אלא באופן של „להזהיר“ – זוהר ואור, ימין מקרבת⁶⁸, על ידי גילוי הטוב הפנימי הקיים אצל ה„קטנים“ עד כדי „להזהיר“, שהטוב שבהם יאיר ויבהיק בהם.

לפי זה יובן מדוע מופיע כאן דוקא הביטוי „אמור“, ולא „דבר“: ההבדל בין „דיבור“ לבין „אמירה“ הוא, שהדיבור הוא לשון קשה⁶⁹, התעסקות וטיפול בשבירת הרע, ואילו „אמירה“ היא לשון רכה⁷⁰, והכוונה היא להשפעה על ידי גילוי הטוב של הזולת כך שהרע יתבטל מאליו.

ח. „אמור“ – „לכתחלה אריבער“

לפי כל האמור לעיל יובן הקשר של

66 ראה סה”מ תש”ח ע' 240.

67 ראה לקו”ש [המתורגם] ח”ז ע' 158

ובהערות שם.

68 סוטה מז, א (וראה עיון יעקב לע”י שם).

סנה’ קז, ב.

69 מכות יא, רע”א. ספרי ופרש”י בהעלותך

יב, א.

70 מכילתא ופרש”י יתרו יט, ג. ספרי ופרש”י

בהעלותך שם.

71 ולהעיר שבשנה זו (תשד”מ) נתמלאו מאה וחמשים שנה מיום הולדתו.

72 אגרות קודש אדמו”ר מהור”י ח”א ע' תריז.

73 וראה אוה”ת מג”ע ע' ב”ש. ישעי' ע' רפח (סוס”ב).

לדרגת תלמיד חכם כהבטחה, וכל בניך לימודי ה"75 – „עליו הכתוב אומר .. ישראל אשר בכך אתפאר“.

(משיחת ש"פ אמור תשמ"ב)

האדם"74, ויותר מכך – תפארת שבתפארת, הספירה המתאימה ליום הולדתו של הרבי מהר"ש, הרי אז, כלשון הרמב"ם על תלמיד חכם – אשר בסופו של דבר כל יהודי מגיע

75) ישעי' נד, יג – כולל הפי', „תלמידי הוי“ (מצודות שם).

74) לשון המשנה אבות רפ"ב.

מכון לוי יצחק